

יש להתבונן היטב ולהזהר במאד בטרם פוסקים דין הלכה למעשה. אף לכשנדמה שהענין "פשוט בתכלית הפשטות". וכך היה מדגים:

"נטל מאן-דהוא מקל בידו ובמזיד שבר חלון של שכנו. לכאורה הדין הוא פשוט — כשהזיק חב המזיק לשלם — שמים כמה היה החלון שזה ומחייבים את המזיק לשלם דמי פחתו. ואילו בהעמקה יתירה אין הדין פשוט כלל: אם הבית דין קרקע לו הרי הדין הוא ששמים את החלון אגב הבית, כמה שזה הבית לפני ההיזק ובכמה הוזל עקב החלון השבור, והפרש זה מתחייב המזיק לשלם לניזוק. אם כך, הרי קשורים בזה כמה פרטי דינים..."³.

ההשכלה על סיסמאותיה החמרניות של דאגה לתכלית, שיתקה את מרכזי התורה. לומדות חדלה מלהוות יחוס. העשירים חדלו מלחפש אחרי תלמידי חכמים על מנת להשיא להם בנותיהם. העניים לא השיגה ידם לכלכל את חתניהם לאחר נשואיהם. ליחידי הסגולה ששאפו להמשיך בתלמודם, שוב לא ניתנה האפשרות לכך. מצב זה רועע מאליו את הישיבות, יען כי בעלי הכשרונות המובחרים והעלויים לא ראו לפנייהם שום עתיד. יראי ד' נאנחו בראותם את היחדות הולכת ונחלשת, ברם המשכילים צהלו בחגגם את נצחונותיהם.

רעיון הכולל החיה לפיכך את הישיבות בפולין וליטא והגביר את החשק ללמוד תורה ולהשתלם בידיעותיה. בן התורה, בעזבו את הישיבה, שוב לא חרגיש עצמו בודד ועזוב.

עם זה סייעה להכות את ההשכלה מכת מות ברחוב היהודי, הריאקציה האנטישמית שהתחוללה באותם הימים. השנאה ליהודים התגברה לא ברוסיה

---

3. אגב מענין להזכיר, כי דעת בעלי הבתים רק לעתים נדירות מתאימה לדעת התורה. לשם הדגמה יכולה לשמש התופעה הבאה:

כשתינוק, למשל, גורם נזק לשכן, מדרך העולם הוא, שהאב או האם חשים מיד להבטיח לניזוק שיפצו את נזקו. ואילו במקרה שעוף גורם נזק לזולת אין בעליו רואה עצמו אחראי לכך. כך היא דעתם של "בעלי הבתים". ברם, דעתו של הלמדן, שהיא דעת התורה, היא ממש היפוך זה: "חרש שוטה וקטן... שחבלו באחרים פטורים"; לעומת זה, עוף שגורם נזק, בעליו אחראי לו כמו לשור המזיק (בבא קמא י"ו).

עם זה יש לציין, שביחס למקלקל חלק מבית של חברו, נוטה דעתו של ה"חזון איש", שהמזיק משלם את הוצאות התיקון. וז"ל בספרו לבבא-קמא, סימן ו' סק"ג: "ויש לעיין, היבא שקלקל כותל ביתו — של חברו — ואי שיימינן כל הבית לא נפחת כלל כספו, היכי שיימינן. ונראה, דכיון דאין בית עומד למכירה, אלא לתקן בדקיה, משלם מה שחברו מפסיד בהוצאות התיקון". יעוין שם, שמבסס הנחתו זו בראיות בהרחבה.

בלבד, כי אם גם בגרמניה ערש ההשכלה. כל חלומותיהם של המשכילים התנדפו.
חוקותיהם שתלו בממשלה הרוסית, כי תמירת פעילותם בהשכלה העניק להם
שויון זכויות — פרחו כחלום שוא.

ברם, למרות הגזרות שהתחדשו נגד היהודים, שגשג רעיון הכולל. רשת
של מוסדות מסוג זה נפרשה במקומות רבים. בשנת תרמ"ב בערך יסד המיליונר
הקיובי ברודסקי על חשבוננו כולל של עשרה אברכים בוולוז'ין. בוילנה נוסד
מוסד כזה על ידי ר' יודל אופטוב. בגרודנה — על ידי הגביר ר' יוסף שרשבסקי.
בקלם צוה נכבד המקום ר' שלום זיו את רכושו למטרה כזו. גם במינסק
ובנובהרדוק התקיימו מוסדות שכאלה.

ברדין יסד החפץ-חיים כולל אברכים בשם "כולל קדשים". יען כי כל
אברך חויב, לפי מגמת החפץ-חיים, ללמוד. מלבד הלימודים האחרים, גם עניני
קדשים במשך שלוש שעות בכל יום. פרטים נוספים אודות זה ימצא הקורא
בפרקים הבאים. למטרה זו קבל החפץ-חיים עשרים אלף רובל מהגביר הוורשאי
והנדיב המפורסם ר' יעקב ברוידא, ולאחר זמן קיבל עוד סכומים הגונים

4. סכום זה הקדיש בחייו. ראה בהקדמתו של החפץ-חיים ל"תורת כהנים" מקום
שם היא מזכיר את מעלותיו הגדולות ומדותיו הטובות. הוא היה מפורסם בלבו הטוב,
בצדקה וחסד ואהבת התורה העצומה שלו.

ר' יעקב ברוידא אמר לצוות את כל רכושו להחזקת התורה, ברם החפץ-חיים יעץ
לו לבלי לעשות זאת, יען כי במקרה כזה הקרובים משתדלים לאחר מכן לבטל צוואה
מעין זו. צוה איסוא בשביל ישיבות שמונים אלף רובל ומינה לאפוטרופסים את החפץ-חיים,
את גאון הדור ר' חיים סולוביצ'יק ואת הגביר המינסקאי הנכבד והנודע ר' ברוך הלוי זלדוביץ.
לאחר פטירתו (א' חשוון תרס"ו) נאלץ החפץ-חיים, כדי לבצע את צוואתו, לבלות
ביורשה משך ששה שבועות, כי — כפי עדותו של ר' ליב (בנו של החפץ-חיים), שהתגורר
אז בבורשה — גם ציואה זו ניסו לבטל כמה מקרוביו של הנדיב המנוח. מאידך חברו הנהלות
הישיבות והמוסדות שבפולין, ליטא וארץ ישראל על האפוטרופסים בתלונותיהן שעל סמך
ציואתו של המנוח כבר ליו סכומים רבים וחילקום ובאם חלילה ישלל או יגרע חלקם מכפי
שיערו לנפשם נשקפת להם רעה... הגאון ר' חיים סולוביצ'יק כבר נלאה מהדיונים הקשים
וחזר לביתו, ברם החפץ-חיים נשאר עומד על המשמר מחששו שאם יזנח הענין וימשך
יתר על המדה לא יקבלו המוסדות מאומה. הוא נתעכב בבורשה עד שנתפשרו ובעמל רב
עלה בידו להציל מתצית מן הסכום המוקדש. משחזר החפץ-חיים לביתו התאונן תוך אנחה:
"אי שמים, ששה שבועות של חיים, כמה דפים גמרא יכול הייתי ללמוד בששה שבועות!".
ר' אלחנן וסרמן, בשמעו זאת, שאלו: "הלא בזמן זה הציל רבנו ארבעים אלף רובל לטובת
הישיבות?". ענהו החפץ-חיים כשהוא מיצר ודואג: "אינני שואף לגן עדן, מותר אני עליו.
אינני מבקש אלא לדעת את תורת ד'!".

מנדיבים שונים נוספים וביחוד מהנדיב ר' הירש שינברג משצוצין פלך
לומזה⁵.

ברם, מצויים היו עוד אברכים שהמשיכו ללמוד בפני עצמם בערים,
תחת השפעתם של הרבנים דמתא המפורסמים. אחד מאלה היה דוקא בנו של
החפץ-חיים, מי שנעשה לאחד מגדולי הדור.

בשלישי לחודש חשון של שנת תר"מ, השיא החפץ-חיים את בנו הבכור ר'
אריה ליב, ברובוביץ, פלך מינסק, לבתו של נכבד המקום ר' אברהם הלפרן.
זמן קצר לאחר חתונתו נסע בעצת החפץ-חיים ללמוד בעיר סביסלויץ, פלך
גרודנה, תחת השפעתו של הרב דמתא, הגאון הגדול ר' מאיר יונה ש"ץ. לאחר
זמן נסע ללמוד בדרטשין, מקום שם כהן כרב הגאון ר' יוסף זונדל הוטנר. בחזרו
לביתו עבר דרך בריסק ונכנס אצל רב העיר, הגאון הנודע ר' יוסף דוב, על מנת
לשוחח עמו בדברי תורה. הוא הראה לו קונטרס של חדושי תורה, בו יישב השגה
אחת של ה"בית יוסף" על מהרי"ק, שנסתיים במלים: "ומרן הבית יוסף טעה

בשהותו אז בורשה הכין לדפוס את חיבורו "תורת הבית", שהוציא לאור בשנת תר"ע,
בו ידובר ממעלת התורה ועוסקיה ושגם בשעה שאין האדם פנוי ואין לו אפשרות לשבת בבית
המרש ולשקוד על התורה גם אז אין הוא בן חורין להבטל מן התורה בשבתו בביתו,
כי החיוב הוא להגות בתורה יומם ולילה ו"תלמוד תורה כנגד כולם".

5. ר' הירש שינברג היה אוהב תורה עצום. הוא היה עשיר גדול, ברם לעצמו דאג
אך מעט. חלק הגון מרכושו חילק בחייו, ביחוד למטרת החזקת התורה, בכל הישיבות
המך ביד רחבה ואילו "ישיבת חפץ חיים" היתה שעשועיו. היה מחויק על חשבונו חמישה
אברכים מ"כולל קדשים", מלבד זה שהיה שולח בכל חודש מאה רובל להחזקת הישיבה.
בין המתנדבים לטובת בנין הישיבה היה מהראשונים, בנדבו למטרה זו סכום של אלף רובל.
בשנת תרע"ב כתב לחפץ-חיים, כי היות ומרגיש הוא ששנותיו הגיעו לקצן, החליט
לדאוג לתכלית לעצמו — אין בדעתו לסמוך על בנו — ולפיכך מבקש הוא להעביר סכום
כסף לישיבה, ברם אין ברצונו שמישהו מבני ביתו או איש מאנשי העיר ידע על כך.

היות וראש הישיבה הגאון ר' משה לנדינסקי בלתי ידוע היה בשצוצין נסע לבקשת
החפץ-חיים להתם. מיד עם בואו סר ר' משה אל בית הרב דמתא ר' יוסלי ושוב לא יצא
החוזה, כדי שלא לעורר חשד. הרב בקר בו ביום בקור ידיוותי בביתו של ר' הירש ובתור
הדברים גלה לו על בואו של ר' משה. מר שינברג, נמנע, לטובת הענין, מלהפגש באופן
אישי עם האורח ובאמצעות הרב המציא לו בחשאי חבילה שהכילה גירות ערך בשווי של
שנים עשר אלף רובל לשם העברה אל החפץ-חיים.

זכה ר' הירשקה שינברג, שהיה קשור בלב ונפש ל"ישיבת חפץ-חיים", לסיים את
שנת חייו האחרונה בקרבת הישיבה ברדין ולהוציא שם את נשמתו הקדושה בקרבת בני
הישיבה. הוא נפטר בקיץ של שנת תרע"ה והובא שם למנוחתו.

בוזה". ר' יוסף דוב הצטער על כי אברך צעיר מהין להביע תקיפות שכזו. הוא
נסה להפריכו, ברם ר' ליב נשאר תקיף בדעתו. לאחר זה העניק לו הגאון סמיכה
נלהבת. לאחר מכן נסע ר' ליב אל ר' ליפא ממיר. הגאון ר' ליפא נפגש כעבור
זמן עם ר' יוסף זונדל, שוחח עמו אודותיו בהערצה ואמר, כי אברך כה נפלא
בלמדנותו המוסלגת נודמן לו להסמיך זו הפעם הראשונה.

אח"ח 1234567